

СУТНІСТЬ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ ТА ПРАВО НА АПЕЛЯЦІЮ

Тетяна Степанова,

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та господарського права,

Олена Ломакіна,

*здобувачка кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*

Чинне господарсько-процесуальне законодавство, організація діяльності господарських судів, професійна підготовка суддів повинні забезпечувати винесення судами законних і обґрунтованих рішень і ухвал [1, 71].

Сучасний суд першої інстанції розглядає справу від початку до кінця і виносить рішення по справі. Якщо це рішення не оскаржене протягом встановленого терміну, воно набуває законної сили та виконується [2, с. 35].

Рішення, що не відповідає вимогам закону й обставинам справи, є таким, яке порушує права й інтереси підприємств і організацій, тобто не відповідає основним цілям судочинства, завданням господарського суду [3, с. 147], передбаченим Конституцією та законодавством України. Апеляційна перевірка рішень і ухвал є гарантією здійснення права на судовий захист.

Метою цієї статті є дослідження сутності апеляційного оскарження на сучасному етапі.

В Україні частково досліджуються практичні аспекти апеляційного провадження (Д. Притика, Л. Гузь та ін.), але на теоретичному рівні розробки у цьому напрямі здійснено тільки за межами України (М. Треушніков, В. Нерсесянц, О. Борисова, В. Ярков та ін.).

Апеляцією (апеляційною скаргою) називається прохання, що подається однією із сторін спору до апеляційного суду про перевіршення справи через неправильність рішення суду першої інстанції, ухваленого на користь іншої сторони.

Процесуальному праву відомі два види апеляції: *повна і неповна*.

При повній апеляції, закріпленій, наприклад, у французькому, італійському та російському дореволюційному процесуальному праві, значення апеляційного провадження полягало в новому розгляді справи. Іншими словами, апеляційний суд не лише перевіряв правильність рішень першої інстанції, а й вирішував ту ж справу на тих самих засадах, що і суд першої інстанції. Цілями повної апеляції є усунення помилок суду. Сторони вправі подавати нові докази, що можуть цілком змінити справу

порівняно з тим, як вона представлялася суддям першої інстанції. У результаті такого підходу апеляційний суд повинен остаточно вирішити справу і не має права повертати її до суду першої інстанції на нове провадження та вирішення. В другій інстанції фактична сторона справи досліджується в повному обсязі, проводяться ті ж дії з дослідження й оцінки доказів, що й у суді першої інстанції.

Для повної апеляції характерна відносна повільність провадження, оскільки можливість дослідження необмеженого обсягу нових доказів вимагає певних витрат часу. Цей вид апеляції в більшому ступені змушує сторони брати участь в апеляційному провадженні (особисто або через представника), оскільки в протилежному випадку вони ризикують програти справу.

При неповній апеляції, закріпленій, наприклад, у процесі Австрії та Німеччини, апеляційному суду приділяється більш скромна роль: процес доведення сконцентрований у суді першої інстанції, а апеляційний суд повинен переглянути рішення на підставі фактичного матеріалу, наданого сторонами в першій інстанції, та виправити помилки і недогляди нижчого суду. Апеляційне провадження, як правило, використовує письмові засади. Навіть явка сторін у засідання необов'язкова, оскільки справа може бути розглянута на підставі письмових актів і, перш за все, протоколу судового засідання суду першої інстанції, апеляційної скарги та пояснень на неї.

Розглянута характеристика повної та неповної апеляції не дозволяє дати однозначну відповідь на питання: який вид апеляції відповідає сьгоднішньому апеляційному провадженню в Україні?

Апеляційна скарга подається до вступу рішення суду першої інстанції в законну силу, що забезпечує учасникам процесу певні юридичні гарантії щодо справедливості правосуддя. Ці гарантії полягають у тому, що, по-перше, сам факт подвійного розгляду дозволяє попереджати помилки, які могли бути допущені при єдиному розгляді справи; по-друге, рішення приймають дві різні інстанції, що зменшує ймовірність судової помилки; по-третє, краще забезпечується дотримання законності, оскільки друга інстанція має більшу владу. Фор-

мується однакова судова практика. При цьому рішення вищестоящого суду є орієнтиром для першої інстанції, сприяючи також зростанню кваліфікації суддівського корпусу.

Суд другої інстанції виносить більш якісні рішення, оскільки він складається з більш кваліфікованих суддів, що мають великий стаж роботи [4, с. 146].

Законодавством України передбачено, що суддею апеляційного суду може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше п'яти років, у тому числі не менше трьох років на посаді судді (ч. 2 ст. 7 Закону України «Про статус суддів»). Доречно враховувати і колегіальність при розгляді справ в апеляційному порядку.

Крім того, розгляд справи в апеляційному порядку вищестоящим судом підвищує відповідальність суддів першої інстанції за винесення рішень [4, с. 146].

У правовій літературі України до 1917 р. апеляція розглядалась як прохання сторони, що вважає рішення суду першої інстанції повністю або у певній частині неправильним, про новий розгляд і перевірення справи судом вищої інстанції.

Відповідно до викладеного апеляційну скаргу визначають як скаргу на неостаточне ухвалене судом 1-ї інстанції рішення, що може оскаржуватися в усіх частинах, тобто у фактичному й юридичному відношеннях, і у випадку її задоволення судом 2-ї інстанції може мати наслідком скасування першого рішення та винесення замість нього нового, що вважається вже остаточним і підлягає подальшим оскарженням лише з приводу порушень закону [5, с. 3].

Завданням апеляції є перевірка законності й обґрунтованості рішень і ухвал, що не набрали законної сили, і тим самим недопущення набуття законної сили та виконання помилкових судових актів.

Характерними ознаками апеляції є:

- апеляція приноситься на рішення суду, що не вступило в законну силу;
- справа по апеляції переноситься на розгляд вищестоящого суду;
- подача апеляції зумовлюється неправильністю рішення суду першої інстанції, що полягає, на думку скаржника, в неправильному встановленні фактичних обставин або в неправильному застосуванні закону, або в неповно наданому сторонами матеріалі;
- апеляційний суд, переглядаючи справу, має право перевірити як юридичну, так і фактичну сторону справи в тому обсязі, що і суд першої інстанції;
- апеляційний суд за підсумками розгляду справи не вправі повернути справу в суд першої інстанції для нового розгляду та винесення рішення, а зобов'язаний винести нове рішення;
- виконання рішення першої інстанції, оскарженого в апеляційному порядку, припиняється;

- повноваження апеляційного суду при перегляді справи обмежені предметом рішення суду першої інстанції. Нові вимоги, що не були предметом рішення суду першої інстанції, не можуть бути пред'явлені в апеляційному провадженні.

Право апеляційного оскарження - це надана законом можливість звернутися з апеляційною скаргою на рішення суду першої інстанції до апеляційного суду. Для реалізації такої можливості та виникнення апеляційного провадження необхідна наявність ряду передумов об'єктивного, суб'єктивного та формального характеру [6, с. 309].

Однією з основних об'єктивних передумов допустимості апеляційного оскарження є наявність об'єкта, з приводу якого подається апеляція. *Об'єктом апеляційного оскарження* є рішення суду першої інстанції, що не вступило в законну силу (ст. 91 Господарського процесуального кодексу (далі - ГПК) України, яке містить, на думку скаржника, несприятливі для нього наслідки вирішення спору.

Допускається оскарження в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції в повному обсязі, а також частини рішення. В останньому випадку апеляційна інстанція зобов'язана перевірити законність та обґрунтованість рішення в повному обсязі незалежно від того, що частина рішення суду не оскаржена. Тому рішення суду першої інстанції не набуває законної сили цілком (і в оскарженій, і в неоскарженій частинах).

Чи є об'єктом апеляційного оскарження ухвала суду першої інстанції? Виходячи з ознак апеляції, слід було б дати негативну відповідь на це питання. Але існують такі випадки, коли заборона оскаржити в апеляційному порядку ухвалу суду першої інстанції може призвести до порушення права на судовий захист. А. Загоровський називав такі випадки [7, с. 87]:

- неможливість оскарження ухвали закриває шлях до апеляції та взагалі припиняє подальший хід процесу (наприклад, відмова в прийнятті позовної заяви);
  - інтереси сторони можуть постраждати внаслідок несвоєчасного оскарження незаконної ухвали (наприклад, про забезпечення позову та ін.).
- Об'єктивною умовою допустимості апеляційного оскарження є й дотримання визначеного терміну апеляції, оскільки апеляційне провадження не може виникнути, якщо термін на апеляційне оскарження пропущений і в його відновленні було відмовлено.
- Визначаючи апеляційний термін, слід враховувати, що за цей час особи, які беруть участь у справі та незадоволені винесеним судовим рішенням, повинні підготуватися до його оскарження. Вони мають ретельно продумати, які факти, судження були ними недостатньо виявлені, обґрунтовані й у зв'язку з цим не прийняті

до уваги судом першої інстанції. Вони повинні наскільки можливо виправити свої недогляди, доповнити, розвинути свій захист, у зв'язку з чим необхідно представити апеляційному суду нові пояснення, заперечення, доводи, докази. Крім цього потрібно психологічно підготуватися до оскарження, скласти мотивовану скаргу [8, с. і 17], сплатити державне мито.

Апеляційний термін повинен бути гарантією права на захист у суді прав чи інтересів заінтересованих осіб, повинен сприяти не затягуванню розгляду справи, а, навпаки, швидкому та правильному його розгляду і вирішенню, тобто забезпечувати оперативний захист порушеного чи оскаржуваного права.

Визначивши термін на подачу апеляційної скарги, необхідно визначити момент, з якого починається цей термін.

Чинне законодавство, зокрема ст. 93 ГПК України, не зовсім чітко визначає початок апеляційного терміну: протягом десяти днів із дня ухвалення рішення місцевим господарським судом, а у випадку, коли в судовому засіданні були оголошені лише вступна та резолютивна частини рішення, - із дня підписання рішення, оформленого відповідно до ст. 84 ГПК.

Л. Лесницька звертала увагу на те, що в усіх соціалістичних країнах початковим моментом обчислення терміну на оскарження рішення є не час винесення рішення, а день вручення рішення сторонам [9, с. 56].

Слід зазначити, що такий порядок відліку терміну існує не тільки в колишніх соціалістичних країнах, а практично в усіх європейських країнах. Так, Цивільний процесуальний кодекс (далі - ЦПК) Франції встановлює початок апеляційного терміну з дня офіційного доведення судового рішення до відома сторін (ст. 528), ЦПК Німеччини - з моменту вручення винесеного в остаточній формі рішення.

Суб'єктивною передумовою допустимості апеляційного оскарження є наявність визначеного кола суб'єктів, які мають право принести апеляцію на рішення суду першої інстанції. Частиною 1 ст. 91 ГПК України встановлено, що особами, які мають право подавати апеляційну скаргу, є сторони і прокурор.

Оскільки в апеляційному провадженні вирішується питання про правильність рішення суду першої інстанції, то тут також присутні дві протилежні Сторони, що обстоюють свої інтереси. Ці особи можуть вільно розпорядитися своїм правом на апеляційне оскарження: вони можуть реалізувати це право чи не здійснювати його [6, с. 310]. На прокуратуру, відповідно до ч. 2 ст. 121 Конституції України, покладається представництво інтересів громадянина чи держави в суді у випадках, визначених законом.

Для здійснення права на апеляційне оскарження необхідними є такі формальні умови [10, с. 10]:

- дотримання форми та змісту апеляційної скарги;
- направлення іншим сторонам, які беруть участь у справі, копії апеляційної скарги і доданих до неї документів (підтвердженням направлення перелічених документів іншій стороні можуть бути поштові квитанції й інші документи, що підтверджують прийом поштового відправлення, розпис в одержанні копії скарги тощо);
- сплата державного мита (при зміні рішення чи винесенні нової постанови судові витрати перерозподіляються: за підсумками їх несе сторона, яка є неправою в спорі);
- оформлення повноважень представника у випадку подачі апеляційної скарги від імені особи, яка бере участь у справі.

Висновки

Сутність апеляційного оскарження полягає в юридичній гарантії учасникам процесу можливості перегляду судових актів суду першої інстанції, що не набрали законної сили, з метою усунення можливих помилок суду. Право на апеляцію залежить від системи об'єктивних, суб'єктивних і формальних умов. При цьому відсутність хоча б однієї з цих умов тягне неможливість використання особою права на апеляцію.

Зазначені висновки дотепер не узагальнено і не систематизовано ні на теоретичному, ні на практичному рівнях. Тому необхідне подальше дослідження даної проблеми, виведення загальних норм та їх систематизація.

Література

1. *Треушников М. К.* Арбитражный процесс. - М., 1997.
2. *Нерсесянц В. Ф.* Проблемы общей теории государства и права. - М., 2001.
3. *Притика Д. М.* Арбитражный процесс. - Х., 2000.
4. *Борисова Е. А.* Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе. - М., 2000.
5. *Палаузов В.* Апеляційне провадження в карних справах з погляду принципу безпосередності. - О., 1880.
6. *Ярков В. В.* Арбитражный процесс. - М., 1998.
7. *Загоровський А. І.* Нариси судочинства в нових адміністративно-судових і судових установах. - О., 1892.
8. *Зайцев И. М.* Процессуальные функции гражданского судопроизводства. - Саратов, 1985.
9. *Лесницькая Л. Ф.* Пересмотр решений в кассационном порядке. - М., 1962.
10. *Гузь Л. Е.* Методичні рекомендації з практичного застосування апеляційного і касаційного провадження в судовій практиці у світлі нового законодавства. - Х., 2001.